

ROMÂNIA
ÎNALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE
Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept

Decizia nr. 19/2020 Dosar nr. 2932/1/2019

Pronunțată în ședință publică astăzi, 17 februarie 2020

Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 244 din 25/03/2020

Marian Budă - președintele Secției a II-a civile - președintele completului

Iulia Petronela Nițu - judecător la Secția a II-a civilă

Veronica Magdalena Dănăilă - judecător la Secția a II-a civilă

Rodica Dorin - judecător la Secția a II-a civilă

Valentina Vrabie - judecător la Secția a II-a civilă

Maria Speranța Cornea - judecător la Secția a II-a civilă

Iulia Manuela Cîrnu - judecător la Secția a II-a civilă

Mirela Polițeanu - judecător la Secția a II-a civilă

Ruxandra Monica Duță - judecător la Secția a II-a civilă

1. Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept investit cu soluționarea Dosarului nr. 2.932/1/2019 este constituit conform dispozițiilor art. 520 alin. (6) din Codul de procedură civilă, raportat la art. XIX din Legea nr. 2/2013 privind unele măsuri pentru degrevarea instanțelor judecătorești, precum și pentru pregătirea punerii în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, cu modificările ulterioare, și ale art. 27⁴ alin. (1) din Regulamentul privind organizarea și funcționarea administrativă a Înaltei Curți de Casație și Justiție, republicat, cu modificările și completările ulterioare.

2. Ședința este prezidată de domnul judecător Marian Budă, președintele Secției a II-a civile a Înaltei Curți de Casație și Justiție.

3. La ședința de judecată participă doamna Mihaela Lorena Mitroi, magistrat-asistent în cadrul Secțiilor Unite, desemnat în conformitate cu dispozițiile art. 27⁶ din Regulamentul privind organizarea și funcționarea administrativă a Înaltei Curți de Casație și Justiție, republicat, cu modificările și completările ulterioare.

4. Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept ia în examinare sesizarea formulată de Curtea de Apel Oradea - Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal, în Dosarul nr. 3.360/111/2015/a22, în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile.

5. Magistratul-asistent prezintă referatul cauzei, arătând că la dosar au fost depuse răspunsurile instanțelor naționale referitoare la practica judiciară, precum și raportul întocmit de judecătorul-raportor. Se mai referă asupra faptului că raportul a fost comunicat părților, în conformitate cu dispozițiile art. 520 alin. (10) din Codul de procedură civilă, nefiind depuse puncte de vedere privind chestiunea de drept supusă judecării.

6. Președintele completului constată că nu există chestiuni prelabile sau excepții, iar Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept rămâne în pronunțare asupra sesizării privind pronunțarea unei hotărâri prelabile.

ÎNALTA CURTE,

deliberând asupra chestiunii de drept cu care a fost sesizată, constată următoarele:

I. Titularul și obiectul sesizării

7. Curtea de Apel Oradea - Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal a dispus, la solicitarea apelantei, prin Încheierea din 22 octombrie 2019, pronunțată în Dosarul nr. 3.360/111/2015/a22, sesizarea Înaltei Curți de Casație și Justiție, în baza dispozițiilor art. 519 din Codul de procedură civilă, în vederea pronunțării unei hotărâri prelabile cu privire la următoarele chestiuni de drept:

"Dacă, în interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 90 alin. (1) și (2) din Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, cu modificările și completările ulterioare, este admisibilă invocarea compensației legale a datoriilor reciproce dintre un creditor înscris la masa credală și ale debitorului aflat în insolvență, de către un alt creditor înscris la masa credală, care nu este parte la raportul juridic?

Dacă prevederile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil sunt compatibile sau nu cu procedura insolvenței?".

II. Dispozițiile legale incidente

8. Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, cu modificările și completările ulterioare (Legea nr. 85/2014):

"Art. 90. - (1) Deschiderea procedurii de insolvență nu afectează dreptul niciunui creditor de a invoca compensarea creanței sale cu cea a debitorului asupra sa, atunci când condițiile prevăzute de lege în materie de compensare legală sunt îndeplinite la data deschiderii procedurii. Compensarea poate fi constatată și de administratorul judiciar sau lichidatorul judiciar.

(2) Prevederile alin. (1) se aplică în mod corespunzător și creanțelor reciproce născute după data deschiderii procedurii insolvenței."

9. Codul civil:

"Art. 1.617. - (1) Compensația operează de plin drept de îndată ce există două datorii certe, lichide și exigibile, oricare ar fi izvorul lor, și care au ca obiect o sumă de bani sau o anumită cantitate de bunuri fungibile de aceeași natură.

(2) O parte poate cere lichidarea judiciară a unei datorii pentru a putea opune compensația.

(3) Oricare dintre părți poate renunța, în mod expres ori tacit, la compensație."

III. Expunerea succintă a procesului în cadrul căruia s-a invocat chestiunea de drept

10. Prin contestațiile împotriva tabelului suplimentar de creanțe al societății debitoare A formulate de contestatoarea bancă comercială s-a solicitat înlăturarea totală sau parțială din tabelul de creanțe a creanțelor aparținând creditorilor B, C și D, societăți din același grup cu debitorul, ca fiind nelegitime, ca urmare a stingerii acestora prin compensație legală până la limita superioară a creanțelor reciproce deținute de către societatea A.

11. În motivare s-a arătat, în esență, că și debitoarea deține creanțe asupra celor trei creditori, aflați la rândul lor în insolvență, fiind înscrisă la masa credală a acestora.

12. În ceea ce privește compensarea de drept a acestor creanțe, contestatoarea a arătat că sunt îndeplinite condițiile legale prevăzute de art. 90 din Legea nr. 85/2014 pentru a se dispune compensarea creanțelor reciproce, sens în care a învederat că, raportat la data deschiderii procedurii de faliment asupra debitoarei A, respectiv 11 decembrie 2018, se poate constata reciprocitatea obligațiilor - creanțele existau între aceleași persoane, creditor și debitor, în același timp, una față de cealaltă; creanțele au ca obiect bunuri fungibile - sume de bani, iar prin compensație cei trei creditori reciproci sunt în situația în care ar fi fost dacă s-ar fi făcut plata efectivă; creanțele cu privire la care a operat compensarea de drept sunt certe, lichide și exigibile.

13. S-a arătat că, din punct de vedere procedural, art. 106 alin. (1) și (3) din Legea nr. 85/2014 obligă practicianul în insolvență să procedeze la examinarea fiecărei cereri și a documentelor depuse și să efectueze o cercetare amănunțită pentru a stabili legitimitatea, valoarea exactă și prioritatea fiecărei creanțe.

14. În opinia contestatoarei, administratorul judiciar avea obligația să constate stingerea creanțelor creditorilor contestați prin mecanismul compensației legale în îndeplinirea atribuțiilor care îi revin.

15. De asemenea, s-a arătat că invocarea compensației legale a datoriilor reciproce ale unui creditor înscris la masa credală cu o anumită creanță și ale debitorului aflat în procedură față de acest creditor, de către un alt creditor, concurent celui dintâi, este pe deplin admisibilă.

16. În drept, contestatoarea a invocat dispozițiile art. 90, art. 105, art. 106 din Legea nr. 85/2014 și ale art. 1.617 din Codul civil.

17. Prin poziția procesuală formulată, lichidatorul judiciar a solicitat respingerea contestației formulate de către creditor, ca nefondată.

18. În motivare, lichidatorul judiciar a invocat excepția lipsei de interes a creditorului în formularea contestației împotriva tabelului suplimentar de creanțe al debitorului A, raportat la faptul că prin această contestație se invocă doar compensarea creanțelor reciproce dintre alte societăți, și a arătat, în esență, că nu ar fi îndeplinite condițiile prevăzute de lege pentru compensarea de drept a creanțelor, că acestea nu ar putea fi compensate nici din perspectiva faptului că unele sunt născute anterior deschiderii procedurii insolvenței, iar altele după deschiderea acestei proceduri, ceea ce ar contraveni prevederilor art. 90 din Legea nr. 85/2014, precum și faptul că, pentru a putea fi compensate creanțele, așa cum solicită contestatoarea, este necesară înscrierea creditorilor în tabelul creanțelor.

19. Lichidatorul judiciar al debitorului, ce are și calitatea de administrator judiciar al creditorilor ale căror creanțe au fost contestate, a mai arătat că cei trei creditori au achitat TVA aferent facturilor emise de către debitor, iar în lumina noilor modificări aduse Codului fiscal, aceștia vor putea

solicita organelor fiscale rambursarea TVA din facturile aferente declarațiilor de creanță înscrise în tabelul suplimentar al creanțelor debitorului A. Or, rambursarea TVA aferent ar aduce un capital important pentru desfășurarea activității curente a acestor societăți.

20. Prin Sentința nr. 820/F din 26 iunie 2019 a Tribunalului Bihor - Secția a II-a civilă, pronunțată în Dosarul nr. 3.360/111/2015/a22, au fost respinse contestațiile formulate, cu motivarea că din prevederile art. 90 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 reiese că se poate dispune compensarea creanțelor reciproce doar în situația în care unul dintre creditorii solicită acest lucru. În cauză, niciunul dintre creditorii cu creanțe reciproce nu a solicitat acest lucru, putându-se aprecia că aceștia au renunțat în mod tacit, după cum dispune alin. (3) al art. 1.617 din Codul civil.

21. Împotriva acestei sentințe a declarat apel contestația arătând, în esență, următoarele: invocarea compensației legale de către un alt creditor înscris la masa credală este pe deplin admisibilă; operând de drept, nu este la latitudinea părților să accepte ori nu producerea efectelor pe care compensația le opune; nu se poate renunța la compensație în detrimentul drepturilor dobândite de către un terț, conform dispozițiilor art. 1.622 din Codul civil; în temeiul art. 90 alin. (1) teza a doua din Legea nr. 85/2014, lichidatorul judiciar ar fi fost obligat să constate compensarea de drept a creanțelor reciproce; instanța de fond nu a analizat consecințele neinvocării compensației, respectiv prejudicierea organului fiscal care va fi nevoit să ramburseze TVA aferent facturilor emise de către cei trei creditorii, dar în mod practic nu va mai avea posibilitatea să încaseze acel TVA dedus anterior de către debitor și scopurile reale ale neinvocării compensației, creditorii adjudecând bunuri ale debitorului și utilizând "preluarea în contul creanței", deși creanța ar fi inexistentă din punct de vedere juridic, prin mecanismul compensației de drept.

22. Prin concluziile scrise, lichidatorul judiciar a solicitat respingerea apelului pentru considerentele exprimate în punctul de vedere depus în fața instanței de fond.

IV. Motivele reținute de titularul sesizării care susțin admisibilitatea procedurii

23. Prin încheierea de sesizare, instanța de trimitere a constatat admisibilitatea sesizării, în conformitate cu prevederile art. 519 din Codul de procedură civilă, motivat de următoarele aspecte:

24. Sesizarea are loc în cadrul unui litigiu aflat pe rolul Curții de Apel Oradea, instanță competentă să soluționeze cauza în apel.

25. Instanța care sesizează Înalta Curte de Casație și Justiție judecă prezenta cauză în ultimă instanță, dat fiind că, potrivit prevederilor art. 43 alin. (1) teza finală din Legea nr. 85/2014, hotărârile curții de apel sunt definitive.

26. De asemenea, soluționarea pe fond a cauzei în legătură cu care s-a formulat sesizarea depinde de modul de interpretare a prevederilor art. 90 din Legea nr. 85/2014 și art. 1.617 din Codul civil. Obiectul cererii de chemare în judecată îl constituie o contestație la tabelul suplimentar de creanțe prin care un creditor cere înlăturarea din tabelul de creanțe a altor creditorii pe considerentul că s-au compensat de drept creanțele reciproce dintre debitoare și acești creditorii și că prevederile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil sunt incompatibile cu procedura insolvenței.

27. În ceea ce privește noutatea chestiunii de drept, în opinia instanței de sesizare și această condiție este îndeplinită, întrucât din examenul jurisprudențial efectuat de către instanță nu rezultă că s-ar fi cristalizat o practică judiciară unitară și constantă în legătură cu chestiunile de drept a

căror lămurire se solicită, situație care justifică interesul în formularea unei cereri pentru pronunțarea unei hotărâri prealabile în scopul prevenirii apariției unei practici neunitare. În plus, practica judiciară invocată de către apelantă oferă indicii referitoare la posibilitatea apariției unei practici neunitare consistente.

28. De asemenea, problema de drept nu face obiectul unui recurs în interesul legii în curs de soluționare, conform evidențelor Înaltei Curți de Casație și Justiție, iar asupra acesteia instanța supremă nu s-a mai pronunțat printr-o altă hotărâre.

V. Punctul de vedere al titularului sesizării cu privire la dezlegarea chestiunii de drept

29. Opinia completului de judecată al Curții de Apel Oradea - Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal cu privire la chestiunile de drept ce fac obiectul sesizării este următoarea:

30. Din dispozițiile art. 90 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 rezultă că doar creditorul care are o creanță reciprocă cu debitorul aflat în procedura insolvenței poate invoca stingerea creanțelor reciproce prin compensare legală cu privire la creanța sa, nu și un alt creditor, pe calea contestației la tabelul de creanțe.

31. Astfel, din coroborarea normei de la alin. (1) al art. 1.617 din Codul civil cu cea de la alin. (3) al aceluiași articol rezultă cu claritate că regula compensării legale este supletivă, nu imperativă, creditorii-debitori putând să renunțe în mod expres sau tacit la beneficiul compensației.

32. Așa cum s-a arătat în doctrină, renunțarea înlătură retroactiv efectul compensației care a operat de plin drept la momentul la care cele două datorii reciproce au îndeplinit condițiile prevăzute de lege pentru a se stinge prin compensație.

33. În opinia instanței de trimitere, prin formularea unei cereri de înscriere la masa credală, fără a invoca compensarea creanțelor reciproce, creditorul a renunțat implicit la beneficiul compensației legale, astfel că, așa cum s-a arătat, a înlăturat retroactiv efectul compensației.

34. De asemenea, din formularea alin. (1) al art. 90 din Legea nr. 85/2014 rezultă că invocarea compensării reprezintă un drept al creditorului, nu o obligație, rămânând la latitudinea acestuia dacă se prevalează sau nu de dreptul conferit de lege.

35. Cât timp, în procedura insolvenței, creditorul nu este obligat să invoce compensarea legală, s-a apreciat că dispozițiile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil nu sunt incompatibile cu procedura insolvenței.

VI. Punctele de vedere ale părților cu privire la dezlegarea chestiunii de drept

36. Potrivit încheierii de sesizare, apelanta apreciază că dispozițiile art. 90 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 trebuie interpretate în sensul că este admisibilă invocarea compensației legale dintre debitor și un creditor, de către un alt creditor înscris la masa credală, și că renunțarea la compensație, prevăzută de art. 1.617 din Codul civil, este incompatibilă cu procedura insolvenței.

37. Consideră că, în prezenta cauză, este evident că debitoarea nu poate renunța la compensare, întrucât sunt afectate, în mod direct, drepturile celorlalți creditori participanți la procedura insolvenței, în sensul că masa activului patrimonial este insuficientă pentru acoperirea creanțelor înscrise în tabelul suplimentar sau definitiv de creanțe. Astfel, drepturile creditorilor sunt încălcate prin invocarea renunțării la compensație.

38. Pe de altă parte, debitoarea nu poate renunța la compensație, în mod tacit, deoarece aceasta trebuie să fie rezultatul unui act neechivoc în acest sens.

39. În ceea ce privește problema incidenței prevederilor renunțării la compensație, dacă sunt sau nu compatibile cu procedura insolvenței, a arătat că în practica judiciară s-au conturat două opinii diferite. Astfel, fie se consideră că nu se poate renunța la compensație, având în vedere că prevederile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil nu sunt compatibile cu procedura insolvenței, în raport cu principiul participării concursuale și cu scopul acestei proceduri, fie s-a reținut că această modalitate de stingere a datoriilor nu operează în procedura insolvenței, întrucât ar fi afectate drepturile creditorilor participanți. Partea a apreciat că aceste două poziții sunt clarificate chiar prin dispozițiile legale, respectiv prin art. 1.622 alin. (3) din Codul civil, în sensul că trebuie analizată măsura în care sunt afectate drepturile terților. Prin urmare, în situația în care neinvocarea compensației afectează drepturile terților, atunci trebuie să se ia act că aceasta a operat de drept, iar în situația în care se invocă inaplicabilitatea compensației în procedura insolvenței se pot imagina situații în care masa activului patrimonial al debitoarei este suficientă pentru a acoperi toate creanțele, inclusiv pe cele care ar fi putut face obiectul compensației, dar părțile renunță la aceasta, astfel încât realizarea creanțelor se face, în mod efectiv, prin plată.

40. Lichidatorul judiciar nu a formulat un punct de vedere cu privire la dezlegarea chestiunii de drept, ci doar, prin concluziile scrise depuse la dosar, a invocat practica judiciară existentă la nivelul Curții de Apel Oradea, în spețe similare.

41. După comunicarea raportului, potrivit dispozițiilor art. 520 alin. (10) din Codul de procedură civilă, nu au fost formulate de către părți puncte de vedere.

VII. Jurisprudența instanțelor naționale în materie

42. Din datele comunicate de instanțele naționale, la solicitarea Înaltei Curți de Casație și Justiție, au rezultat următoarele aspecte:

43. Curtea de Apel Pitești și Curtea de Apel Ploiești au comunicat că nu s-a identificat practică judiciară.

44. Majoritatea instanțelor au răspuns că nu au identificat jurisprudență, însă au fost exprimate puncte de vedere teoretice, conturându-se următoarele opinii:

45. Cu privire la prima întrebare din sesizare, într-o opinie, s-a arătat că este admisibilă cererea de compensare a datoriilor reciproce dintre un creditor înscris la masa credală și debitorul aflat în insolvență, invocată de către un alt creditor. S-a apreciat că un terț are interes, pe calea unei contestații la tabelul de creanțe, raportat la caracterul concursal al procedurii insolvenței, să invoce compensarea creanțelor reciproce ale unui creditor cu cele ale debitorului, efectul răsfrângându-se asupra valorii masei credale și a drepturilor sale. S-a argumentat că art. 90 din Legea nr. 85/2014 reprezintă o dispoziție legală de favoare pentru creditor, care își va acoperi creanța împotriva debitorului până la concurența celei datorate de acesta din urmă creditorului, fără a suporta concursul celorlalți creditori la distribuirea sumei datorate de debitor respectivului creditor. Consacrarea expresă a dreptului creditorului de a invoca în procedura insolvenței compensația creanței nu echivalează însă cu interdicția dreptului creditorilor interesați participanți la procedură

de a invoca stingerea parțială sau totală, prin compensație, a creanței unui alt creditor înscris la masa credală.

46. În acest sens s-au exprimat: Curtea de Apel Alba Iulia - Secția a II-a civilă, Tribunalul Neamț - Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal, opinia majoritară a Curții de Apel Constanța - Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal, opinia majoritară a Secției specializate din cadrul Curții de Apel Suceava și Tribunalului Suceava, Tribunalul Arad, Curtea de Apel Brașov - Secția civilă, opinia majoritară a Curții de Apel București - Secția a VI-a civilă, Tribunalul București - Secția a VII-a civilă, opinia majoritară a Curții de Apel Craiova - Secția a II-a civilă.

47. Într-o altă opinie s-a apreciat că nu este admisibilă invocarea compensației legale de către alt creditor înscris la masa credală, deoarece nu este parte în raportul juridic dintre creditor și debitor și deci nu are un interes juridic legitim, născut și actual să invoce el compensația. Compensația poate fi invocată numai de către partea interesată, în situația datoriilor reciproce. Din dispozițiile art. 90 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 reiese că doar creditorul care are o creanță reciprocă cu debitorul aflat în procedura insolvenței poate invoca stingerea creanțelor reciproce prin compensare legală cu privire la creanța sa, nu și un alt creditor, pe calea contestației la tabelul de creanțe.

48. Prin formularea unei cereri de înscriere la masa credală, fără a invoca compensarea creanțelor reciproce, creditorul a renunțat implicit la beneficiul compensației legale, astfel că a înlăturat retroactiv efectul compensației. De asemenea, din formularea alin. (1) al art. 90 din Legea nr. 85/2014 rezultă că invocarea compensării reprezintă un drept al creditorului, nu o obligație, rămânând la latitudinea acestuia dacă se prevalează sau nu de dreptul conferit de lege.

49. Un alt argument pentru inadmisibilitatea invocării compensării de către un alt creditor înscris la masa credală este faptul că legea prevede în mod expres care sunt titularii acestui drept, respectiv creditorul implicat în acel raport juridic și administratorul/lichidatorul judiciar. În consecință, independent de orice interes, creditorul terț nu poate invoca o calitate procesuală pe care legea nu i-o recunoaște.

50. În acest sens au formulat puncte de vedere: Tribunalul Caraș-Severin, Curtea de Apel Târgu Mureș și instanțele din raza teritorială, Tribunalul Vaslui, Curtea de Apel București - Secția a V-a civilă, opinia minoritară a Curții de Apel București - Secția a VI-a civilă, Tribunalul Ialomița, Tribunalul Ilfov, Tribunalul Teleorman, Tribunalul Galați - Secția a II-a civilă, Tribunalul Vrancea - Secția a II-a civilă, Tribunalul Gorj - Secția a II-a civilă.

51. Cât privește cea de-a doua întrebare din sesizare, într-o opinie, s-a apreciat că dispozițiile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil nu sunt compatibile cu procedura insolvenței (în acest sens, Curtea de Apel Alba Iulia - Secția a II-a civilă, Tribunalul București - Secția a VII-a civilă, Tribunalul Teleorman).

52. Într-o altă opinie, s-a apreciat că prevederile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil sunt compatibile cu procedura insolvenței, respectiv părțile raportului juridic pot renunța la compensație. Din formularea alin. (1) al art. 90 din Legea nr. 85/2014 rezultă că invocarea compensării reprezintă un drept al creditorului, nu o obligație, rămânând la latitudinea acestuia dacă se prevalează sau nu de dreptul conferit de lege. În consecință, cât timp, în procedura insolvenței, creditorul nu este obligat

să invoce compensarea legală, s-a apreciat că dispozițiile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil nu sunt incompatibile cu procedura insolvenței.

53. În acest sens s-au exprimat: Tribunalul Neamț - Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal, opinia majoritară a Secției specializate din cadrul Curții de Apel Suceava și Tribunalului Suceava, Curtea de Apel Târgu Mureș și instanțele din raza teritorială, Curtea de Apel Brașov - Secția civilă, Tribunalul Vaslui, Curtea de Apel București - Secția a VI-a civilă, Tribunalul Ialomița, Tribunalul Ilfov, Curtea de Apel Cluj - Secția a II-a civilă, Tribunalul Galați - Secția a II-a civilă, Tribunalul Vrancea - Secția a II-a civilă, Tribunalul Gorj - Secția a II-a civilă.

54. A fost exprimată și o opinie nuanțată, la Curtea de Apel Constanța - Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal, în sensul că dispozițiile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil sunt compatibile cu procedura insolvenței, însă nu în modalitatea propusă în cauză. Astfel, creditorul a cărui creanță este contestată prin invocarea compensației nu poate renunța la compensație, întrucât nu acționează în insolvență în calitate de debitor. În această situație sunt aplicabile prevederile Codului civil, iar interpretarea corectă a dispozițiilor art. 1.617 alin. (3) este că nu se poate renunța la compensație decât în calitate de debitor, nu în calitate de creditor. Cu alte cuvinte, premisa renunțării (exprese sau tacite) a debitorului la efectele compensației este stingerea datoriei sale printr-o altă modalitate de plată sau neinvocarea compensației. Creditorul care se înscrie la masa credală și are la rândul său o datorie față de debitorul aflat în insolvență nu poate renunța la compensație, pentru simplul fapt că nu este debitor în această acțiune, ci își exhibă doar calitatea de creditor. Or, este doar apanajul debitorului și, fiind în insolvență, și al celorlalți creditori, în funcție de interesul concret, să renunțe sau nu la a opune compensația.

55. Practică judiciară a fost identificată la nivelul curților de apel Cluj, Galați, Oradea și Craiova, după cum urmează.

56. Tribunalul Maramureș - Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal a reținut că nu este admisibilă invocarea compensației legale a datoriilor reciproce dintre un creditor înscris la masa credală și debitorul insolvent de către un alt creditor înscris la masa credală care nu este parte în raportul juridic respectiv. Prevederile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil nu sunt incompatibile cu procedura insolvenței, atâta vreme cât renunțarea la compensație este făcută de una dintre părțile raportului juridic respectiv.

57. Curtea de Apel Galați - Secția a II-a civilă a apreciat că este admisibilă invocarea compensației legale de către un creditor terț înscris la masa credală, iar dispozițiile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil nu sunt compatibile cu procedura insolvenței.

58. În cadrul Secției a II-a civile, de contencios administrativ și fiscal a Curții de Apel Oradea și în cadrul Tribunalului Bihor practica judiciară este în sensul că, pornind de la prevederile art. 1.617 alin. (1) și (3) din Codul civil, pentru a putea opera compensarea în cadrul procedurii insolvenței, se impun a fi îndeplinite două cerințe, și anume compensarea cu creanța debitorului să fie invocată de creditor, precum și să fie întrunite condițiile prevăzute de lege în materie de compensare legală.

59. Așadar, nu este suficientă îndeplinirea cerințelor compensației legale prevăzute de Codul civil pentru a interveni compensarea în cadrul procedurii insolvenței, ci este necesar, potrivit art. 90 din Legea nr. 85/2014, ca această modalitate de stingere a datoriilor reciproce să fie invocată de către creditor.

60. Rațiunea pentru care este obligatorie invocarea compensării de către creditor rezidă în faptul că, în conformitate cu dispozițiile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil, oricare dintre părți poate renunța, în mod expres ori tacit, la compensație.

61. Astfel, invocarea compensației legale a datoriilor reciproce dintre un creditor înscris la masa credală și debitorul aflat în insolvență, de către un alt creditor înscris la masa credală, care nu este parte la raportul juridic, nu este admisibilă, iar prevederile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil sunt compatibile cu procedura insolvenței.

62. La nivelul Curții de Apel Oradea au fost identificate două cauze similare, suspendate potrivit dispozițiilor art. 520 alin. (4) din Codul de procedură civilă.

63. Curtea de Apel Craiova - Secția a II-a civilă a identificat o hotărâre cu privire la cea de-a doua întrebare referitoare la problema compatibilității prevederilor art. 1.617 alin. (3) din Codul civil cu cele ale procedurii insolvenței, în care s-a exprimat opinia potrivit căreia renunțarea tacită la compensație operează în cadrul procedurii de insolvență.

64. Ministerul Public - Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție - Secția judiciară - Serviciul judiciar civil, prin Adresa nr. 2.807/C/3.965/III-5/2019 din 12 decembrie 2019, a comunicat că nu se verifică, în prezent, practica judiciară, în vederea promovării unui eventual recurs în interesul legii în problema de drept care formează obiectul prezentei sesizări.

VIII. Jurisprudența Curții Constituționale

65. Dispozițiile legale a căror interpretare se solicită, respectiv art. 90 din Legea nr. 85/2014 și art. 1.617 din Codul civil, nu au făcut obiectul controlului de constituționalitate.

IX. Raportul asupra chestiunii de drept

66. Prin raportul întocmit în cauză, în conformitate cu dispozițiile art. 520 alin. (7) din Codul de procedură civilă, judecătorul-raportor a apreciat că sesizarea în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile îndeplinește cumulativ condițiile de admisibilitate prevăzute de art. 519 din Codul de procedură civilă.

67. Asupra rezolvării de principiu a chestiunii de drept sesizate, opinia judecătorului-raportor a fost în sensul că, în interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 90 alin. (1) și (2) și art. 5 pct. 20 din Legea nr. 85/2014, coroborate cu prevederile art. 1.617 alin. (1) și (3) din Codul civil, renunțarea la compensație este compatibilă cu procedura insolvenței, cu excepția situației în care creanța ce face obiectul compensației aparține creditorului îndreptățit să solicite deschiderea procedurii. De asemenea s-a apreciat că este admisibilă invocarea compensației legale a datoriilor reciproce dintre un creditor înscris la masa credală și debitorul aflat în insolvență, de către un alt creditor îndreptățit să participe la procedură, dacă acesta din urmă poate dovedi prejudiciul cauzat prin refuzul sau neglijența debitorului insolvent și a practicianului în insolvență în exercitarea acestui drept.

X. Înalta Curte de Casație și Justiție

68. Examinând sesizarea în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile, raportul întocmit de judecătorul-raportor și chestiunea de drept ce se solicită a fi dezlegată, constată următoarele: Asupra admisibilității sesizării

69. Prealabil analizei în fond a problemei de drept supuse dezbaterii, Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept trebuie să verifice dacă, în raport cu întrebarea formulată de titularul sesizării, sunt îndeplinite cumulativ condițiile de admisibilitate pentru pronunțarea unei hotărâri prealabile, în conformitate cu dispozițiile art. 519 din Codul de procedură civilă.

70. Potrivit acestor dispoziții legale, "Dacă, în cursul judecății, un complet de judecată al Înaltei Curți de Casație și Justiție, al curții de apel sau al tribunalului, investit cu soluționarea cauzei în ultimă instanță, constată că o chestiune de drept, de a cărei lămurire depinde soluționarea pe fond a cauzei respective, este nouă și asupra acesteia Înalta Curte de Casație și Justiție nu a statuat și nici nu face obiectul unui recurs în interesul legii în curs de soluționare, va putea solicita Înaltei Curți de Casație și Justiție să pronunțe o hotărâre prin care să se dea rezolvare de principiu chestiunii de drept cu care a fost sesizată".

71. Pentru declanșarea acestei proceduri, legiuitorul, în cuprinsul art. 519 din Codul de procedură civilă, a instituit o serie de condiții de admisibilitate care trebuie îndeplinite cumulativ, respectiv:

- existența unei cauze aflate în curs de judecată, în ultimă instanță;
- cauza care face obiectul judecății să se afle în competența legală a unui complet de judecată al Înaltei Curți de Casație și Justiție, al curții de apel sau al tribunalului investit să soluționeze cauza;
- ivirea unei chestiuni de drept de a cărei lămurire depinde soluționarea pe fond a cauzei în curs de judecată;
- chestiunea de drept a cărei lămurire se solicită să fie nouă;
- chestiunea de drept să nu fi făcut obiectul statuării Înaltei Curți de Casație și Justiție și nici obiectul unui recurs în interesul legii în curs de soluționare.

72. Verificarea admisibilității sesizării relevă îndeplinirea condițiilor prevăzute de lege pentru pronunțarea unei hotărâri prealabile.

73. Astfel, litigiul în legătură cu care s-a formulat sesizarea este în curs de judecată; Curtea de Apel Oradea - Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal, titularul sesizării, investită cu judecata apelului, urmează să soluționeze cauza în ultimă instanță, prin pronunțarea unei hotărâri judecătorești, care, potrivit art. 634 alin. (1) pct. 4 din Codul de procedură civilă, este definitivă. Conform art. 43 alin. (1) din Legea nr. 85/2014, în materia insolvenței, hotărârile judecătorului-sindic sunt supuse numai apelului.

74. Asupra condiției referitoare la existența unei chestiuni de drept de a cărei lămurire depinde soluționarea pe fond a cauzei, se constată că art. 519 din Codul de procedură civilă nu definește noțiunea de "chestiune de drept". În doctrină s-a arătat însă că, pentru a fi vorba de o problemă de drept reală, trebuie ca norma de drept disputată să fie îndoielnică, imperfectă, lacunară sau neclară. Chestiunea de drept supusă dezbaterii trebuie să fie una veritabilă, legată de posibilitatea de a interpreta diferit un text de lege, fie din cauză că acest text este incomplet, fie pentru că nu este corelat cu alte dispoziții legale, fie pentru că se pune problema că nu ar mai fi în vigoare.

75. În același sens, întrebarea formulată în cadrul acestei proceduri trebuie să vizeze o chestiune de drept punctuală, astfel încât soluția dată să aibă în vedere numai chestiunea respectivă, iar nu întreaga problematică a unui text de lege.

76. Astfel, există o deosebire esențială între procedura hotărârii prealabile și recursul în interesul legii: în primul caz, se rezolvă o chestiune de drept punctuală, de care depinde soluționarea pe fond a cauzei, în al doilea caz, se rezolvă, de regulă, o problemă de drept generică, de principiu.

77. Referitor la acest aspect, în doctrină s-a arătat că, în înțelesul legii, chestiunea de drept a cărei lămurire se solicită trebuie să fie specifică, urmărind interpretarea punctuală a unui text legal, fără a-i epuiza înțelesurile sau aplicațiile; întrebarea instanței trebuie să fie una calificată, iar nu generică și pur ipotetică.

78. În același timp, problema de drept trebuie să fie reală, iar nu aparentă, să privească interpretarea diferită sau contradictorie a unui text de lege, a unei reguli cutumiare neclare, incomplete sau, după caz, incerte ori incidența unor principii generale ale dreptului, al căror conținut sau a căror sferă de acțiune sunt discutabile.

79. Cum de chestiunea de drept respectivă depinde soluționarea pe fond a cauzei, înseamnă că ea trebuie să fie una importantă și să se regăsească în soluția ce va fi cuprinsă în dispozitivul hotărârii ce urmează să fie date, indiferent după cum cererea este admisă sau respinsă. În acest sens, Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept a statuat deja că admisibilitatea procedurii hotărârii prealabile este condiționată de împrejurarea ca interpretarea pe care o va da instanța supremă să producă consecințe juridice de natură să determine soluționarea pe fond a cauzei.

80. Din această perspectivă, se reține că instanța de trimitere, investită cu o contestație la tabelul suplimentar de creanțe, este chemată să stabilească dacă poate invoca compensarea datoriilor reciproce dintre un creditor și debitorul aflat în procedura insolvenței un alt creditor, ce nu este parte în raportul juridic. Totodată, titularul sesizării, pentru a soluționa apelul, trebuie să verifice compatibilitatea instituției renunțării la compensație, prevăzută de art. 1.617 alin. (3) din Codul civil, deci de dreptul comun, cu procedura insolvenței, chestiune de drept controversată chiar și în opiniile doctrinare exprimate până în prezent.

81. De asemenea este îndeplinită și cerința noutății chestiunii de drept supuse interpretării, care reprezintă o condiție distinctă de admisibilitate. Aceasta este îndeplinită atunci când chestiunea de drept își are izvorul în reglementări nou-intrate în vigoare, iar instanțele nu i-au dat încă o anumită interpretare și aplicare la nivel jurisprudențial ori dacă se impun anumite clarificări, într-un context legislativ nou sau modificat față de unul anterior, de natură să impună reevaluarea sau reinterpretarea normei de drept analizate.

82. În aceste condiții, în stabilirea elementului de noutate a chestiunii de drept a cărei interpretare se solicită, trebuie plecat de la următoarele premise:

- asigurarea funcției mecanismului hotărârii prealabile de prevenire a practicii judiciare neunitare;
- evitarea paralelismului și suprapunerii cu mecanismul recursului în interesul legii.

83. Potrivit jurisprudenței Înaltei Curți de Casație și Justiție, în situația în care există un număr semnificativ de hotărâri judecătorești care să fi soluționat diferit, în mod constant, o problemă de drept, într-o anumită perioadă de timp, mecanismul legal de unificare a practicii judiciare este cel cu funcție de reglare - recursul în interesul legii, iar nu hotărârea prealabilă.

84. În cazul de față, examenul jurisprudențial efectuat a relevat că nu s-a cristalizat o jurisprudență unitară și constantă în legătură cu chestiunea de drept a cărei lămurire se solicită, situație care justifică interesul în formularea unei cereri pentru pronunțarea unei hotărâri prealabile în scopul prevenirii apariției unei practici neunitare, iar analiza deciziilor pronunțate oferă indicii referitoare la posibilitatea apariției unei practici neunitare din această perspectivă.

85. Așa fiind, condiția noutății se verifică, devenind actuală cerința interpretării și aplicării normei de drept respective, anume a prevederilor art. 90 din Legea nr. 85/2014, prin corelare cu caracterul supletiv al regulii compensării de drept a creanțelor, ce rezultă din coroborarea alin. (1) și (3) din art. 1.617 al Codului civil.

86. Totodată, se constată că, asupra acestei chestiuni de drept, Înalta Curte de Casație și Justiție nu a statuat anterior pe calea unui recurs în interesul legii ori a unei alte hotărâri prealabile.

87. Prin urmare, sesizarea întrunește cumulativ condițiile de admisibilitate prevăzute de art. 519 din Codul de procedură civilă, astfel încât se impune a se da eficiență mecanismului de unificare reprezentat de pronunțarea unei hotărâri prealabile, în vederea atingerii dezideratului acestei instituții procesuale, respectiv preîntâmpinarea soluționării diferite a unei chestiuni de drept de către instanțele judecătorești (control a priori), determinând și efectul asigurării securității raporturilor juridice.

Asupra fondului sesizării

88. Înainte de a proceda la analiza problemei de drept ce face obiectul sesizării, este necesară o sumară prezentare a instituției compensației legale, astfel cum este aceasta reglementată de Codul civil în art. 1.616-1.623, care compun capitolul II ("Compensația") din titlul VII ("Stingerea obligațiilor") al cărții a V-a ("Despre obligații"), ce va fi limitată la aspectele ce conduc la dezlegarea chestiunii de drept ce face obiectul analizei în prezenta cauză.

89. Compensația reprezintă un mijloc de stingere a două obligații reciproce și de aceeași natură existente între două persoane, astfel încât fiecare este, concomitent, creditor și debitor al celeilalte. Prin urmare, compensația are ca efect stingerea reciprocă a celor două obligații până la concurența valorii celei mai mici dintre ele. Utilitatea practică a acestui mod de stingere a obligațiilor a fost constant subliniată de doctrină, întrucât este un mod simplificat de executare a obligațiilor, evitându-se efectuarea a două plăți, cu cheltuielile, pierderea de timp și riscurile pe care le presupune orice plată.

90. Totodată, compensația asigură egalitatea între cele două părți, având astfel și rolul unei garanții, deoarece creditorul, compensând creanța sa împotriva debitorului, care este în același timp și creditorul său, cu creanța acestuia din urmă, este sigur că o va realiza, cel puțin până la concurența propriei datorii față de cealaltă parte. Așadar, fiecare parte evită riscul insolvabilității celeilalte părți. În lipsa acestui mijloc de stingere a obligației, dacă debitorul solvabil ar plăti datoria sa, iar celălalt debitor ar deveni insolubil, atunci cel care a făcut plata trebuie să suporte concursul celorlalți

creditori ai lui accipiens. Cei doi creditori, în același timp debitori reciproci, au o situație privilegiată, unul în raport cu celălalt, deoarece compensația reprezintă pentru ei o adevărată cauză de preferință. Ca atare, nu întâmplător, dată fiind situația specială în care se află un debitor împotriva căruia s-a deschis procedura insolvenței, Legea nr. 85/2014, prin art. 90, reglementează dreptul creditorului de a invoca compensarea creanței sale cu cea a debitorului asupra sa. De altfel, dispoziția legală nu este nouă, prevederi în același sens cuprinzând și art. 52 din Legea nr. 85/2006 privind procedura insolvenței, cu modificările și completările ulterioare (Legea nr. 85/2006).

91. În funcție de natura creanțelor reciproce, compensația poate fi legală sau convențională, însă pentru analiza de față nu prezintă relevanță decât instituția compensației legale. Este acea compensație care operează de drept, în temeiul legii, fără a fi necesar acordul de voință al părților sau o hotărâre judecătorească. Din cuprinsul art. 1.617 din Codul civil rezultă condițiile în care compensația poate să opereze.

92. Astfel, în primul rând, obligațiile trebuie să fie reciproce, adică să existe între aceleași persoane, fiecare având, una față de cealaltă, atât calitatea de debitor, cât și de creditor, iar datoriile să fie certe, lichide și exigibile [art. 1.617 alin. (1) din Codul civil]. Prin urmare, este necesar ca datoriile să întrunească toate condițiile pentru ca dreptul de a cere executarea silită în natură sau prin echivalent să fie actual.

93. De asemenea datoriile trebuie să aibă ca obiect prestația de a da sume de bani sau o anumită cantitate de bunuri fungibile [art. 1.617 alin. (1) din Codul civil]. Din perspectiva legii insolvenței, noțiunea de creanță nu este utilizată în sensul său larg, de drept al creditorului de a pretinde debitorului să dea, să facă sau să nu facă ceva, ci în înțelesul său restrâns, acela de creanță bănească. Așadar, compensația legală este întotdeauna posibilă din perspectiva obiectului obligațiilor reciproce.

94. În sfârșit, compensația legală poate să opereze doar dacă părțile nu au renunțat expres sau tacit la beneficiul compensației, conform art. 1.617 alin. (3) din Codul civil. Doar aparent este o condiție nouă, întrucât, și sub imperiul Codului civil de la 1864, existența acestei condiții avea un caracter implicit. Deși se recunoștea faptul că acest mod de stingere a obligațiilor, anume compensația, operează automat, în puterea legii, ea se considera rezolvită (desființată), dacă părțile au săvârșit acte incompatibile cu stingerea, prin compensație, a datoriilor reciproce. Astfel, compensația era desființată dacă unul dintre cei doi creditori reciproci, între care a operat compensația legală, urmărea pe celălalt și acesta nu îi opunea compensația sau dacă debitorul accepta cesiunea de creanță pe care creditorul său o făcea unui cesionar, în acest ultim caz el nemaiputând invoca împotriva cesionarului compensația pe care o putea invoca împotriva cedentului, înaintea acceptării [art. 1.149 alin. (1) din Codul civil de la 1864]. Doctrina considera că acceptarea cesiunii reprezintă o veritabilă renunțare la compensație a debitorului cedat. Această prevedere legală a fost preluată de art. 1.582 alin. (3) din actualul Cod civil, precum și de art. 1.623 alin. (1) din același act normativ.

95. Așadar, rezultă că regula compensației legale are caracter supletiv, iar nu imperativ, nu numai sub imperiul actualului Cod civil, ci și potrivit vechii reglementări, creditorii- debitori putând să renunțe în mod expres sau tacit la beneficiul compensației potrivit ambelor legi succesive.

96. În acest context, în care norma de drept comun permite părților raporturilor juridice să renunțe la compensație, s-a născut și dificultatea chestiunii de drept ce face obiectul sesizării de față. Astfel,

instanța de trimitere arată că, prin formularea unei cereri de admitere a creanței, fără a invoca compensarea creanțelor reciproce, creditorul a renunțat implicit la beneficiul compensației legale și că art. 90 din Legea nr. 85/2014 instituie un drept al creditorului în acest sens (de a invoca stingerea obligațiilor reciproce până la concurența celei mai mici), iar nu o obligație. Așadar, nu ar fi admisibilă invocarea compensației de către un creditor concurent, câtă vreme părțile raportului juridic, creditorii-debitori reciproci, au renunțat expres sau tacit la acest mijloc de stingere a datoriilor.

97. Pentru a da o dezlegare de principiu acestei probleme de drept, se impune a stabili, cu prioritate, dacă această normă, anume art. 1.617 alin. (3) din Codul civil, este sau nu aplicabilă în procedura insolvenței. Astfel, conform art. 342 alin. (1) din Legea nr. 85/2014, "Dispozițiile prezentei legi se completează, în măsura în care nu contravin, cu cele ale Codului de procedură civilă și ale Codului civil". Așadar, normele de drept comun sunt incidente în procedura insolvenței numai în măsura în care sunt compatibile cu această procedură specială.

98. În Legea nr. 85/2014, instituția compensației legale este introdusă prin prevederile art. 90, potrivit cărora:

"(1) Deschiderea procedurii de insolvență nu afectează dreptul niciunui creditor de a invoca compensarea creanței sale cu cea a debitorului asupra sa, atunci când condițiile prevăzute de lege în materie de compensare legală sunt îndeplinite la data deschiderii procedurii. Compensarea poate fi constatată și de administratorul judiciar sau lichidatorul judiciar.

(2) Prevederile alin. (1) se aplică în mod corespunzător și creanțelor reciproce născute după data deschiderii procedurii insolvenței."

99. Determinarea conținutului și, prin urmare, a înțelesului exact al acestei norme juridice va trebui să înceapă prin analiza gramaticală a dispoziției legale. Așadar, legiuitorul folosește termenul de "drept" al creditorului de a invoca compensația, și nu termenul de "obligație", iar în ceea ce îl privește pe lichidatorul judiciar, verbul utilizat este acela de "poate" și nu "este obligat". În consecință, și în procedura insolvenței, ca și în dreptul comun, regula compensației de drept este reglementată prin termeni dispozitivi, iar nu imperativi. De asemenea, textul de lege face trimitere explicită la dreptul comun, neexistând niciun indiciu că legiuitorul ar fi intenționat să deroge de la prevederile art. 1.617 alin. (3) din Codul civil. Prin urmare, opinia exprimată în doctrină și îmbrățișată de majoritatea jurisprudenței, potrivit căreia renunțarea la compensație este compatibilă cu procedura insolvenței, este cea corectă (a se vedea în acest sens S. Golub, N. Gh. Pușcariu, "Câteva considerații cu privire la compensația legală în procedura insolvenței", în Revista Phoenix, nr. 56-57/2016).

100. Așa cum s-a arătat în articolul menționat, este facilă identificarea persoanelor interesate să renunțe la compensație în procedura insolvenței: debitorul care își va maximiza activul, practicianul în insolvență (pentru plata onorariului), ceilalți creditori, care își vor mări gajul general.

101. Totodată, la o analiză atentă, nu subzistă argumentele acelor autori care au apreciat că renunțarea la compensație are efecte profund nocive și inechitabile și că aceasta este, prin urmare, incompatibilă cu procedura insolvenței (a se vedea în acest sens A. Dimitriu, în Codul insolvenței, Note, corelații, explicații, coordonator Gh. Piperea, Editura C.H. Beck, 2017).

102. În lucrarea citată s-a arătat că scopul procedurii insolvenței este acela de acoperire a pasivului debitorului. Or, se întreabă autorul, ce metodă mai bună poate fi găsită, față de cea prin care o creanță nu este, de plano, înscrisă în tabel ca urmare a stingerii sale prin compensație? Apreciem că răspunsul la această întrebare retorică este acela că scopul procedurii, de acoperire a pasivului, este mai bine reprezentat chiar de înscrierea creanței la masa credală, urmată de recuperarea creanței deținute de debitor împotriva creditorului ce a renunțat la beneficiul compensației, pe calea dreptului comun. Prin creșterea masei de valori viitoare ale debitorului în procedura insolvenței cresc șansele de satisfacere a creanțelor celorlalți creditori îndreptățiți să participe la procedura insolvenței.

103. S-a mai susținut că, deși maximizarea gradului de recuperare a creanțelor reprezintă un principiu al procedurii insolvenței, instituit de art. 4 pct. 1 din Legea nr. 85/2014, instituția compensației nu se poate aplica în mod inechitabil și chiar vătămător pentru creditor. Altfel spus, creditorul va fi întotdeauna interesat să invoce compensarea, în caz contrar el urmând a fi supus unei situații profund inechitabile în care ar trebui să facă plata datorată debitorului aflat în insolvență, în timp ce creanța sa contra acestuia ar urma să se înscrie la masa credală, cu toate consecințele ce decurg din aceasta. Același autor a arătat că nu poate fi imaginată nicio ipoteză în care renunțarea la compensație venită din partea debitorului aflat în insolvență să nu reprezinte o încercare de a fraudă interesele creditorului.

104. Este de necontestat că posibilitatea de a invoca compensarea creanțelor reciproce născute anterior deschiderii procedurii [alin. (1) al art. 90 din Legea nr. 85/2014], precum și a creanțelor reciproce născute după data deschiderii procedurii [alin. (2) al aceluiași text de lege] este un drept recunoscut de lege, în principal, în favoarea creditorului debitor care nu se află în procedura insolvenței. Legiuitorul a intervenit, practic, pentru a pune capăt acelor opinii doctrinare mai vechi, care apreciau că instituția compensației legale, în sine, este în neconcordanță cu specificul procedurii insolvenței, întrucât ar favoriza creditorii care au și calitatea de datornici ai debitorului, în prejudiciul celor care sunt numai creditori, unii chiar prioritari (a se vedea opiniile exprimate, de-a lungul timpului, de prof. I. Turcu).

105. Însă, așa cum rezultă din prevederile art. 5 pct. 44 din Legea nr. 85/2014 și din ansamblul dispozițiilor acestei legi, procedura insolvenței este o procedură colectivă, care îi privește pe toți creditorii îndreptățiți să participe la procedură ca pe o colectivitate organizată, cu interese comune față de debitor, cu o multitudine de drepturi colective, subordonate, într-adevăr, scopului final al procedurii, de acoperire a creanțelor contra debitorului. Întrucât procedura insolvenței nu este interesată, în principal, de drepturile individuale ale unui anumit creditor, nu se poate considera că instituția renunțării la compensație ar fi incompatibilă cu procedura insolvenței, pe motivul că i-ar fi fraudate interesele acelui creditor, de vreme ce el însuși, înscriindu-se la masa credală, deși putea să invoce compensația, înțelege să își supună propria creanță caracterului "sacrificial" al procedurii.

106. Este adevărat că toate creanțele înscrise la masa credală în procedura insolvenței, atât cele chirografare, cât și cele privilegiate, sunt afectate, în sensul că urmărirea silite nu se mai pot face individual, ci doar în cadrul acestei proceduri, valoarea creanțelor care nu beneficiază de garanții reale este înghețată la nivelul celei de la data deschiderii procedurii, acoperirea creanțelor se efectuează în modalitățile prevăzute de Legea nr. 85/2014, respectiv prin intermediul programului de plăți din planul de reorganizare sau conform planului de distribuție în cadrul procedurii

falimentului, ceea ce conduce nu numai la amânări la plată, ci și la reduceri sau chiar la ștergeri totale ale datoriilor.

107. În acest context se pune în mod firesc întrebarea care ar putea fi motivele pentru care un creditor, deși îndreptățit să invoce compensarea, ar accepta să facă plata datorată debitorului aflat în insolvență, în vreme ce creanța sa ar căpăta potențialele dezavantaje descrise anterior. Răspunsul la această întrebare se regăsește în cumulul de drepturi individuale și colective pe care le dobândește un creditor îndreptățit să participe la procedură, în sensul art. 5 pct. 19 din Legea nr. 85/2014, drepturi care nu se limitează la acoperirea creanței sale. Astfel, un creditor îndreptățit să participe la procedură poate contesta mențiunile din tabelul creanțelor nu numai în ceea ce privește respingerea, în tot sau în parte, a propriei creanțe, ci și cu privire la decizia administratorului/lichidatorului judiciar de înscriere în tabel a altor creditori, are dreptul de a participa la organele colective ale creditorilor, dreptul de informare și control asupra activității debitorului și a administratorului judiciar etc. Creditorii ce dețin creanțe mai mari în raport cu ceilalți creditori pot, individual, să desemneze un administrator sau un lichidator judiciar să formuleze o acțiune în anulare sau în răspundere (dacă dețin minimum 50% din creanțe) sau să propună un plan de reorganizare (dacă dețin minimum 20% din creanțe).

108. Așadar, un creditor poate renunța la compensație, întrucât, după o analiză comparativă a dezavantajelor decurgând din sacrificarea realizării propriei creanțe și a avantajelor participării la procedura insolvenței debitorului său, constând în controlul de oportunitate al procedurii și al afacerii debitorului, în accesul la informații relevante relative la debitor și la ceea ce se întâmplă în cadrul procedurii, în accesul la acțiuni specifice acestei proceduri și, în esență, în controlul comun al insolvenței, ce aparține creditorilor, acordă prevalență celor din urmă. În concluzie, instituția renunțării la compensație, reglementată de art. 1.617 alin. (3) din Codul civil, nu este incompatibilă cu procedura insolvenței, deoarece art. 90 din Legea nr. 85/2014 nu numai că nu derogă de la dreptul comun în materie, ci face trimitere explicită la acesta.

109. Deși prezenta sesizare nu se referă la interpretarea dispozițiilor art. 5 pct. 20 din Legea nr. 85/2014, trebuie menționat că acestea cuprind singura excepție de la regula caracterului supletiv al compensației legale. Conform acestui text de lege: "creditor îndreptățit să solicite deschiderea procedurii insolvenței este creditorul a cărui creanță asupra patrimoniului debitorului este certă, lichidă și exigibilă de mai mult de 60 de zile. Prin creanță certă, în sensul prezentei legi, se înțelege acea creanță a cărei existență rezultă din însuși actul de creanță sau/și din alte acte, chiar neautentice, emenate de la debitor sau recunoscute de dânsul. Creditorii vor putea solicita deschiderea procedurii insolvenței doar în cazul în care, după compensarea datoriilor reciproce, de orice natură, suma datorată acestora va depăși suma prevăzută la pct. 72".

110. Prin urmare, dacă între creditor și debitor există creanțe reciproce care se pot compensa (legal sau judiciar), calitatea de creditor îndreptățit să ceară deschiderea procedurii va subzista doar dacă soldul pozitiv pentru creditor va depăși valoarea-prag prevăzută de legea insolvenței. În aceste condiții, instituția compensației nu mai are caracter facultativ pentru părțile raporturilor juridice obligaționale, ci obligatoriu. O atare derogare de la dreptul comun în cazul cererii de deschidere a procedurii este justificată de caracterul aparte, mixt al unei astfel de cereri, diferit de cel al unei cereri de judecată de drept comun, deoarece îmbină interesele concursuale ale creditorilor cu cele personale ale creditorului reclamant. Așa cum rezultă din prevederile art. 2 din Legea nr. 85/2014,

causa proxima a cererii de deschidere a procedurii insolvenței este satisfacerea unui interes general (al tuturor creditorilor) de a supune debitorul controlului creditorilor și al judecătorului-sindic, în scopul acoperirii pasivului. În ceea ce îl privește însă pe creditorul titular al cererii, cauza remota poate fi reprezentată fie de intenția de a-și acoperi creanța, fie de intenția de a prelua întreprinderea debitorului prin procedura insolvenței, prin cumpărarea mijloacelor de producție sau preluarea controlului societății prin majorarea capitalului social al acesteia în urma conversiei creanței în acțiuni ori prin mecanismul prevăzut de art. 133 alin. (6) din Legea nr. 85/2014. Nu în ultimul rând, o cerere de deschidere a procedurii poate fi folosită ca instrument de presiune contra debitorului, prin prejudiciile materiale și de imagine cauzate acestuia.

111. Așadar, dând prevalență satisfacerii unor interese generale în ceea ce privește scopul cererii de deschidere a procedurii insolvenței și pentru preîntâmpinarea unor demersuri judiciare care ar putea să îmbrace forma unui abuz de drept, legiuitorul a statuat că renunțarea la compensație este incompatibilă cu procedura insolvenței doar în cazul creditorului îndreptățit să solicite deschiderea procedurii, nu și în cazul celorlalți creditori îndreptățiți să participe la această procedură judiciară, colectivă și concursuală.

112. În ceea ce privește titularii dreptului de a invoca compensația, respectiv pentru a răspunde la cea de a doua chestiune de drept ce face obiectul sesizării, se impun mai multe precizări. În primul rând, textul art. 90 din Legea nr. 85/2014 instituie dreptul creditorului de a invoca acest mod de stingere a obligației, întrucât acesta este în primul rând interesat să opună compensația de drept unui debitor aflat, de cele mai multe ori, nu numai în stare de insolvență, ci și de insolvabilitate. Ca atare, nu ar fi în avantajul său să intre în concurs cu ceilalți creditori ai lui accipiens.

113. Aceasta nu înseamnă însă că debitorul creditor aflat în procedura insolvenței, parte a raporturilor juridice obligaționale, prin administratorul special, nu poate invoca compensația legală, deoarece, astfel, tinde la înlăturarea, în tot sau în parte, a creanțelor declarate asupra sa. Articolul precitat nu își propune, așadar, să limiteze titularii dreptului de a opune compensația legală, ci să pună capăt acelor opinii doctrinare care au susținut, așa cum s-a arătat anterior, că instituția compensației legale, în sine, ar fi incompatibilă cu procedura insolvenței.

114. Opinia potrivit căreia creditorii debitori reciproci pot să renunțe expres sau tacit la beneficiul compensației, întrucât regula compensației legale este supletivă și, prin urmare, un terț față de raportul juridic nu poate opune acest mod de stingere a obligației ignoră însă un aspect deosebit de important. Legiuitorul a instituit, în cadrul procedurii insolvenței, dreptul administratorului sau, după caz, al lichidatorului judiciar de a constata compensația legală, în cadrul activității de verificare a creanțelor solicitate a fi înscrise la masa credală, prin declarațiile de creanță [art. 58 alin. (1) lit. k) din Legea nr. 85/2014]. Or, prin verificarea fiecărei cereri și a documentelor depuse în dovedirea acesteia, prin cercetarea amănunțită pentru a stabili legitimitatea, valoarea exactă și prioritatea fiecărei creanțe, inclusiv verificarea aspectelor ce țin de stingerea parțială sau totală a creanței, prin compensație legală, practicianul în insolvență nu se manifestă ca un reprezentant al debitorului, parte în raportul juridic supus analizei, ci ca un veritabil organ al procedurii (art. 40 din Legea nr. 85/2014). În consecință, se impune constatarea că legea specială nu limitează titularii dreptului de a invoca compensația legală numai la părțile raportului juridic. O singură observație, cu privire la dreptul administratorului/lichidatorului judiciar de a constata stingerea parțială sau totală a creanțelor prin compensație legală, se impune a mai fi făcută. Astfel, în doctrină s-a exprimat opinia

că invocarea compensației, pentru practicianul în insolvență, reprezintă o obligație, și nu o simplă facultate (a se vedea în acest sens nota N. Țândăreanu la comentariul M. Budă privind o hotărâre judecătorească rezumată în Revista Română de Jurisprudență, nr. 3/2017, pagina 70). Această opinie nu are însă suport în textul art. 90 alin. (1) din Legea nr. 85/2014, care folosește sintagma "poate fi constatată", și nu expresia "este obligatoriu a fi constatată" sau alta echivalentă, și este infirmată de caracterul supletiv al regulii compensației, pe deplin aplicabil și în procedura insolvenței, pentru considerentele expuse anterior, asupra cărora nu vom reveni.

115. Pentru a stabili dacă, pe lângă părțile raportului juridic și administratorul/lichidatorul judiciar, pot invoca compensația legală și creditorii îndreptățiți să participe la procedura insolvenței, alții decât cei ale căror creanțe se sting în această modalitate, se impune evidențierea unor aspecte prealabile.

116. Este de netăgăduit faptul că, în procedura insolvenței, creditorii pot contesta atât soluția administratorului/lichidatorului judiciar de respingere, în tot sau în parte, a creanței lor, cât și decizia acestuia de înscriere în tabel a creanțelor altor creditori, pe calea contestației la tabelul preliminar (art. 111 din Legea nr. 85/2014), pe calea contestației la tabelul suplimentar [art. 146 alin. (4) din aceeași lege] sau pe calea contestației la tabelul definitiv, prevăzută de art. 113 din același act normativ. Creanța poate fi contestată atât în privința existenței ei, cât și în privința cuantumului acesteia, al caracterului sau naturii ei sau a cauzelor de preferință de care ar fi sau nu însoțită. Legea conferă, așadar, calitate procesuală activă oricărei persoane interesate, iar creditorii contestatori sunt prezumați a justifica un interes în contestarea creanțelor altor creditori concurenți, pentru a-și conserva un drept propriu sau pentru a preveni o pierdere prin înscrierea greșită a unei creanțe.

117. Prin urmare, dacă, pe calea contestației, este admisibilă invocarea compensației legale a datoriilor reciproce dintre un alt creditor înscris la masa credală și debitorul aflat în insolvență este o chestiune care presupune a se stabili dacă creditorul contestator justifică un interes în promovarea acestei contestații, drept condiție de exercițiu al oricărei acțiuni civile.

118. Fără a reveni asupra considerentelor anterioare, se impune a reaminti că este interesat să invoce compensația, în primul rând, creditorul debitor reciproc împotriva căruia nu s-a deschis procedura, întrucât, în caz contrar, el ar fi obligat să facă plata debitorului aflat în insolvență, în timp ce creanța sa contra acestuia ar urma să se înscrie la masa credală, cu consecințe vătămătoare, așa cum s-a arătat anterior, in extenso.

119. Prin urmare, ceilalți creditori nu ar justifica, în principiu, interesul de a contesta renunțarea la beneficiul compensației legale de către un alt creditor, de vreme ce, ca urmare a acestei manifestări de voință a părților raportului juridic, s-ar mări gajul general al acestora, în sensul de masă de bunuri concursuală destinată realizării creanțelor lor contra debitorului insolvent. Pe de altă parte, pot fi imaginate situații concrete în care renunțarea la compensație a părților raportului juridic are consecințe vătămătoare pentru creditorii concurenți în cadrul procedurii insolvenței. Aceasta este situația, spre exemplu, a creditorului care, prin formularea unei cereri de admitere a creanței în procedura insolvenței debitorului său, deși putea să opună compensarea creanțelor reciproce, a renunțat tacit la această modalitate de stingere a obligațiilor, deși acest creditor face obiectul, la rândul său, al unei alte proceduri de insolvență. Altfel spus, creditorul care a renunțat tacit la beneficiul compensației nu face altceva decât să mărească artificial masa pasivă, prin înscrierea sa

în tabelul creanțelor, cu efecte asupra deciziilor luate în cadrul procedurii, în vreme ce datoria sa față de debitorul insolvent are șanse minime sau nule de acoperire în cadrul unei alte proceduri de insolvență. De altfel, aceasta pare a fi situația în litigiul în care s-a formulat prezenta sesizare. Concret, deși titularul sesizării nu explicitează dacă este vorba de o insolvență a unui grup de societăți, mai multe entități ale aceluiași grup, intrate succesiv în procedura insolvenței și având desemnat același administrator judiciar, fără a-și regulariza creanțele și compensările reciproce, anterior deschiderii procedurilor, tind să își controleze reciproc deciziile luate în cadrul procedurii fiecărui membru al grupului, invocând fiecare în parte calitatea de creditor al celuilalt, ca efect al renunțării la compensație.

120. În mod asemănător, renunțarea la compensație a părților raportului juridic, creditorii debitori reciproci, poate avea consecințe păgubitoare pentru ceilalți creditori îndreptățiți să participe la procedura insolvenței, în cazul în care debitorul insolvent nu ar mai putea să își realizeze creanța pe calea dreptului comun, întrucât i s-ar putea opune stingerea dreptului la acțiune prin prescripție.

121. Or, în toate aceste situații în care creditorii concurenți justifică un interes serios și legitim în invocarea compensației legale a datoriilor reciproce dintre un alt creditor înscris la masa credală și debitorul aflat în insolvență, nu există niciun impediment legal să exercite acest drept, pe calea contestației la creanță. Practic, dreptul unui creditor de a contesta creanța altui creditor, în speță, sub aspectul existenței sau al cuantumului acesteia, ca urmare a stingerii sale totale sau parțiale, prin compensație sau prin oricare alt mod de stingere a obligațiilor, nu reprezintă decât o aplicare, în cadrul acestei proceduri speciale, a mijlocului juridic pus la dispoziția creditorilor în vederea conservării activului patrimonial al debitorului lor, constând în acțiunea oblică.

122. Așadar, testul admisibilității unei atare contestații la creanță trebuie să se raporteze, ținând cont și de specificul procedurii insolvenței, la domeniul de aplicare și condițiile acțiunii oblice, ca mijloc juridic prin care creditorul exercită drepturile și acțiunile debitorului, atunci când acesta refuză sau neglijează să le exercite în prejudiciul creditorului contestator (a se vedea în acest sens art. 1.560 și 1.561 din Codul civil).

123. Urmează a se constata că dreptul de a invoca stingerea creanțelor reciproce, până la concurența celei mai mici, nu este strâns legat de persoana debitorului aflat în insolvență, astfel că reprezintă un drept patrimonial ce poate fi exercitat pe calea acțiunii oblice. Creditorul contestator deține o creanță verificată în condițiile acestei proceduri speciale și urmează a se analiza și îndeplinirea condiției ca atât debitorul insolvent să refuze sau să neglijeze să exercite dreptul său de a invoca compensația, cât și practicianul în insolvență. Cât privește condiția ca inactivitatea debitorului sau a practicianului în insolvență să îl prejudicieze pe creditorul contestator, aceasta trebuie verificată în concret, în fiecare caz în parte. Altfel spus, nu întotdeauna renunțarea la compensație a părților raportului juridic este de natură să determine sau să accentueze starea de insolvabilitate a debitorului aflat în procedura insolvenței, astfel că creditorul contestator trebuie să dovedească că se agravează pericolul de a nu își realiza creanța în cadrul procedurii insolvenței, prin neexercitarea dreptului de a invoca stingerea obligațiilor reciproce de către debitorul insolvent sau de către organul procedurii, administratorul sau, după caz, lichidatorul judiciar.

124. Față de cele mai sus reținute și de succesiunea logică în care cele două chestiuni de drept ar trebui să fie rezolvate, se va admite sesizarea formulată și, în interpretarea și aplicarea prevederilor art. 90 alin. (1) și (2), precum și a dispozițiilor art. 5 pct. 20 din Legea nr. 85/2014, coroborate cu prevederile art. 1.617 alin. (1) și (3) din Codul civil, urmează a se stabili că renunțarea la compensație este compatibilă cu procedura insolvenței, cu excepția situației în care creanța ce face obiectul compensației aparține creditorului îndreptățit să solicite deschiderea procedurii.

125. Cu privire la cea de a doua chestiune de drept, se va stabili că este admisibilă invocarea compensației legale a datoriilor reciproce dintre un creditor înscris la masa credală și debitorul aflat în insolvență, de către un alt creditor îndreptățit să participe la procedură, dacă acesta din urmă poate dovedi prejudiciul cauzat prin refuzul sau neglijența debitorului insolvent și a practicianului în insolvență în exercitarea acestui drept.

126. Pentru considerentele arătate, în temeiul art. 521 din Codul de procedură civilă,

ÎNALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE

În numele legii

DECIDE:

Admite sesizarea formulată de Curtea de Apel Oradea - Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal, în Dosarul nr. 3.360/111/2015/a22, în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile.

În interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 90 alin. (1) și (2) și art. 5 pct. 20 din Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, cu modificările și completările ulterioare, coroborate cu prevederile art. 1.617 alin. (1) și (3) din Codul civil, stabilește că:

Renunțarea la compensație este compatibilă cu procedura insolvenței, cu excepția situației în care creanța ce face obiectul compensației aparține creditorului îndreptățit să solicite deschiderea procedurii.

Este admisibilă invocarea compensației legale a datoriilor reciproce dintre un creditor înscris la masa credală și debitorul aflat în insolvență, de către un alt creditor îndreptățit să participe la procedură, dacă acesta din urmă poate dovedi prejudiciul cauzat prin refuzul sau neglijența debitorului insolvent și a practicianului în insolvență în exercitarea acestui drept.

Obligatorie, potrivit dispozițiilor art. 521 alin. (3) din Codul de procedură civilă.